

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.433

Павлова Г.Є.

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аудиту та управління
фінансово-економічною безпекою,
академік Академії економічних наук України,
директор Навчально-наукового інституту економіки
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Приходько І.П.

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри обліку, аудиту та управління
фінансово-економічною безпекою
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Парубенко Н.О.

магістр
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

**ЛОГІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ
ДО ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КРЕДИТОРАМИ**

У статті розглянуто питання певних труднощів облікового забезпечення розрахунків із кредиторами підприємств, насамперед класифікація заборгованості, її оцінка, умови визнання зобов'язань, організація та методика з урахуванням нових потреб, що вимагають розширення досліджень з особливою увагою до організаційно-технологічних аспектів. Визначено, що зобов'язання є важливим об'єктом бухгалтерського обліку для підприємства, елементом виміру фінансового становища підприємства.

Ключові слова: методичні підходи, облікове забезпечення, розрахунки, кредитори, бухгалтерський облік.

В статье рассмотрены вопросы определенных трудностей учетного обеспечения расчетов с кредиторами предприятий, прежде всего классификация задолженности, ее оценка, условия признания обязательств, организация и методика с учетом новых потребностей, которые требуют расширения исследований с особым вниманием к организационно-технологическим аспектам. Определено, что обязательство является важным объектом бухгалтерского учета на предприятии, элементом измерения финансового положения предприятия.

Ключевые слова: методические подходы, учетное обеспечение, расчеты, кредитеры, бухгалтерский учет.

Постановка проблеми. Одним із наслідків господарської діяльності підприємств, під час якої підсилюються їхні взаємні економічні контакти з ринковими суб'єктами, є виникнення зобов'язань, що займають важливе місце в цій діяльності. Зобов'язання є джерелом формування і фінансування фінансових активів, вони мають вирішальний вплив на платоспроможність і фінансову стійкість господарчих суб'єктів і з причини свого динамічного характеру вимагають серйозного нагляду за фактичним станом розрахунків та надійного управління грошовими потоками. Базою для такого контролю є якісна, своєчасна та достовірна інформація про заборгованість, джерелом формування якої є система бухгалтерського обліку. Через певні

розбіжності у визначенні зобов'язань в обліковому та правовому полі, обмеженість теоретичного розроблення питань їх визнання, недосконалу методіку відображення розрахунків із кредиторами у фінансовій звітності та обліковій реєстрації цей вид пасивів вважається одним із найскладніших етапів в обліковому процесі. Вивчення ускладнюється різноманітністю видів зобов'язань, способів їх погашення, значною кількістю об'єктів і суб'єктів. Водночас надійна методика й організація обліку дає змогу отримувати достовірну інформацію для проведення аналізу, що є важливим компонентом ефективного управління та контролю діяльності підприємства, забезпечення його платоспроможності та фінансової стійкості на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питаннями методики й організації обліку й аудиту кредиторської заборгованості займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ю.О. Бабаєв, М.І. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, С.Й. Вільнянський, С.Ф. Голов, О.Е. Гудзь, В.М. Костюченко, І.Ю. Кравченко, О.В. Лишиленко, М.Ф. Огійчук, В.Я. Плаксієнко, Л.Г. Панченко, Н.В. Потриваєва, В.Я. Савченко, Л.К. Феофанов. Однак певні труднощі облікового забезпечення розрахунків із кредиторами підприємств, насамперед класифікація заборгованості, її оцінка, умови визнання зобов'язань, організація та методика з урахуванням нових потреб, вимагають розширення досліджень з особливою увагою до організаційно-технологічних аспектів на окремих підприємствах, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті полягає у розгляді логіки дослідження та методичних підходів до облікового забезпечення розрахунків із кредиторами.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Методологічні основи формування у бухгалтерському обліку інформації про розрахунки з кредиторами і розкриття її у фінансовій звітності регламентуються П(С)БО 11 «Зобов'язання». Відповідно до П(С)БО 11 кредиторська заборгованість є найвагомішою частиною зобов'язань підприємства, які, у свою чергу, поділяються на:

- забезпечення (створюються для відшкодування наступних (майбутніх) витрат на відповідні цілі);

- довгострокові (всі, які не є поточними);

- поточні (які погашаються протягом операційного циклу підприємства чи мають бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу);

- непередбачені (що виникли за узгодженням минулих господарських операцій та стануть реальними, якщо відбудеться у майбутньому одна чи кілька невизначених подій);

- доходи майбутніх періодів (розглядаються як зобов'язання повернути кошти у разі, якщо не виконані умови угод).

У визначенні моменту виникнення зобов'язання загальним правилом є те, що зобов'язання реєструються в обліку тільки тоді, коли здійснена господарська операція, у зв'язку з якою виникає заборгованість. Умови визнання зобов'язань підприємства перед іншими суб'єктами господарювання є єдиними як у міжнародній, так і у вітчизняній практиці:

- зобов'язання повинно бути результатом господарського життя поточного року або можуть бути результатом минулих фактів;

- зобов'язання пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємницької діяльності;

- існує певний термін виконання;

- суб'єкт, щодо якого виникло зобов'язання, може бути ідентифікований як окрема особа або група осіб, у разі ухвалення зобов'язання – час його виконання.

Зобов'язання можуть погашатися грошима, іншими активами чи послугами, заміною зобов'язання іншим зобов'язанням. В обліку і звітності зобов'язання відображаються тільки тоді, коли їх оцінка може бути достовірно визначена. Зобов'язання зазвичай оцінюються сумою грошей, необхідних для оплати боргу (чи вартістю товарів та послуг, які потрібно надати). Серед зобов'язань можна назвати також гарантування наступних витрат і платежів – це зобов'язання, щодо яких на дату балансу залишаються невизначеними сума або дата погашення.

Забезпечення майбутніх витрат і платежів:

- забезпечення виплат персоналу (відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати виплат персоналу: сума забезпечення виплат відпусток визначається щомісяця за такою формулою = (фактично нарахований фонд оплати праці X (річна планова сума на оплату відпусток / загальний плановий фонд оплати праці)) + нараховані у сумі відпускних обов'язкові соціальні нарахування на відповідні фонди; додаткове пенсійне забезпечення розраховується з умов конкретних пенсійних програм підприємства);

- інші забезпечення (забезпечення гарантійних зобов'язань – сума коштів, зарезервованих задля забезпечення майбутніх витрат для проведення гарантійних ремонтів, сума визначається розрахунково;

- забезпечення для відшкодування витрат на реструктуризацію визначається за сумою прямих витрат згідно з планом реструктуризації;

- забезпечення виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами (контрактами, немінучі витрати на виконання яких є більшими за очікувані економічні вигоди від нього) – визначаються у розмірі різниці між немінучими витратами та очікуваними економічними вигодами);

- цільове фінансування (відображаються кошти цільового фінансування і цільових надходжень, отриманих як субсидії, асигнування бюджету та взагалі позабюджетних фондів, цільові внески юридичних і фізичних осіб).

За термінами погашення зобов'язання діляться на поточні і довгострокові. Кредиторську заборгованість, якщо її планують погашати протягом року або звичайного операційного циклу, відносять до поточної.

До довгострокової заборгованості належать:

- довгострокові кредити банку (наводяться суми заборгованості підприємства перед банками за отримані кредити, які можна класифі-

кувати як довгострокові; довгострокові кредити банків як зобов'язання, куди нараховують відсотки, позначаються на балансі з їхньої справжньої вартості (дисконтована сума майбутніх платежів (з відрахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується буде необхідна на погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства); основну суму кредитів наводять, не враховуючи нарахованих відсотків; монетарні суми зобов'язань, виражені в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на дату балансу, немонетарні – за курсом на дату здійснення операції, без перерахунку на дату балансу);

– інші довгострокові фінансові зобов'язання (наводиться сума довгострокової заборгованості підприємства із зобов'язанням, із залученням позикових коштів з інших небанківських джерел, куди нараховують відсотки; інші довгострокові фінансові зобов'язання позначаються на балансі за справжньою вартістю; у цьому рядку наводяться суми довгострокових виданих векселів);

– відстрочені податкові зобов'язання (наводиться сума прибутку, яка сплачується в майбутніх періодах із тимчасових різниць, які підлягають оподаткуванню; відстрочене податкове зобов'язання розраховується за ставками оподаткування протягом періоду, в якому здійснюється погашення зобов'язання);

– інші довгострокові зобов'язання (довгострокові векселі видані, коли за ними не передбачено нарахування відсотків; зобов'язання за фінансовою орендою (орендар відображає свої зобов'язання перед орендодавцем за найменшою оцінкою на початок дії терміну оренди: справедливою вартістю активу чи справжньою вартістю суми мінімальних орендних платежів); сума визнаного зобов'язання зменшується і на суму оплати устаткування, що є частиною орендної плати, який розраховують як різницю між сумою регулярного орендного платежу і сумою відсотка – розрахунок здійснюється відповідно до П(С)БО 14) [4]; зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів; боргові зобов'язання за загальнодержавними податками і обов'язковими платежами, що було відстрочено згідно із законодавством; безвідсоткова фінансова допомога на повертній основі; інші види довгострокових зобов'язань, куди не нараховують відсотки).

Відповідно до Національного П(С)БО 1, поточні зобов'язання – це зобов'язання, які погашені протягом операційного циклу підприємства чи повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу. Їх відображують у балансі за сумою погашення [1].

До поточних зобов'язань входять:

– короткострокові кредити банків (сума, отримана від банківських установ кредитів, які можна класифікувати як поточні; наводиться основна сума кредитів за сумою погашення, не враховуючи нарахованих відсотків);

– поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (показується частина довгострокових зобов'язань, котрим протягом 12 місяців від дати балансу настає термін погашення; відображається за сумою погашення);

– короткострокові векселі видані (показується сума заборгованості, на яку підприємство видало векселі у забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальникам, підрядчикам та інших кредиторам; у разі, якщо передбачається нарахування відсотків за векселем, у цьому рядку наводиться сума, не враховуючи відсотки);

– кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (наводиться сума заборгованості постачальникам і підрядчикам за поставлені товарно-матеріальні цінності (ТМЦ), виконані роботи та отримані послуги, яка забезпечена векселями і виникає внаслідок основної діяльності);

– поточні зобов'язання за розрахунками:

– за отриманими авансами (наводиться сума авансів, отриманих від майбутніх поставок продукції, виконання (послуг) і навіть передоплати від покупців чи замовників);

– за розрахунками з бюджетом (показується кредиторське сальдо відповідних субрахунків – заборгованість підприємства за всіма видами платежів до бюджету, включаючи податки із працівників підприємства);

– за розрахунками з позабюджетних платежів (показується заборгованість за внесками у позабюджетні фонди, передбачені чинним законодавством);

– за розрахунками зі страхування (наводиться сума боргу відрахувань до Пенсійного фонду, на соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування як кредиторське сальдо відповідних субрахунків);

– за розрахунками з оплати праці (наводиться заборгованість підприємства з оплати праці, включаючи депоновану зарплатню, яка нарахована працівникам підприємства);

– за розрахунками з учасниками (наводиться заборгованість підприємства його учасникам (засновникам) щодо розподілу прибутку (дивіденди, формування статутного капіталу тощо));

– за внутрішніми розрахунками (наводиться заборгованість підприємства пов'язаним сторонам і кредиторська заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками: операції з дочірніми, асоційованими і спільними підприємствами; операції з господарськими оди-

ницями, виокремленими на окремий баланс);

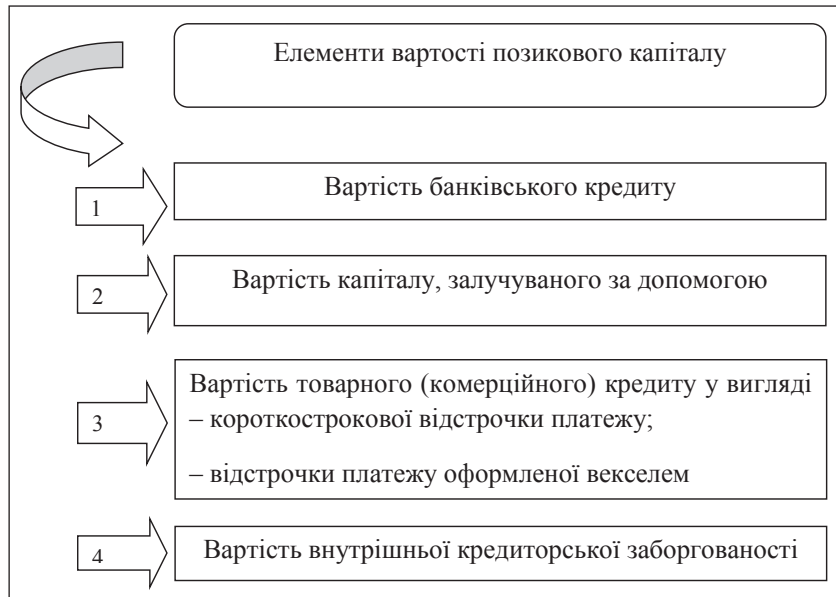
– інші поточні зобов'язання (наводяться суми зобов'язань, які можуть бути включені до інших статей: заборгованість працівникам підприємства за сумами, виданими у підзвіт, – кредитове сальдо субрахунку 372; прострочена заборгованість за кредитами; суми відсотків, нарахованих за користування ТМЦ, коштів, робіт чи послуг, отримані кредити; майна, отриманого за операціями оренди (лізингу); розрахунки з іншими кредиторами за операціями некомерційного характеру, з наймачами квартир, особами, які мешкають у гуртожитках житлово-комунального господарства, та ін.).

Одним із видів зобов'язань є доходи, отримані авансом (доходи майбутніх періодів). Доходи майбутніх періодів створюються під час авансів за товари або ж послуги, реалізація яких здійснюється поступово протягом визначеного періоду часу:

– доходи, отримані як авансові платежі за надання необоротних активів у фінансову оренду;
– суми виручки від підписки на періодичні видання;
– прибуток від продажу квитків транспортних і театральних-видовищних підприємств.

Важливим питанням є «ціна» різних джерел капіталу. Ціна капіталу – це витрати підприємства, пов'язані з капіталом. Розглянемо особливості оцінки вартості залученого підприємством позикового капіталу у розрізі його елементів, наведених на рисунку 1.

У складі поточних зобов'язань підприємства особливе місце займають його зобов'язання

Рис. 1. Система елементів оцінки позикового капіталу підприємства

Джерело: авторська розробка

щодо бюджету. Сучасним у податковому законодавстві є підхід, що розглядає щоденне прострочення сплати податку як форму кредитування державою підприємства.

Оцінку кредиторської заборгованості підприємства у процесі звичайної діяльності висвітлено у таблиці 1.

З урахуванням оцінки вартості окремих складових елементів позикового капіталу і частки кожного з цих елементів у загальній його сумі може бути оцінена середньозважена вартість позикового капіталу підприємства. Більшість зобов'язань фіксується договором.

Підприємства всіх форм власності повинні серйозно ставитися до організації обліку кредиторської заборгованості, тому що це допомагає отримувати та аналізувати інформацію щодо розрахунків із кредиторами за довгостроковими та поточними зобов'язаннями.

Таблиця 1

Оцінка кредиторської заборгованості підприємства у балансі

Вид заборгованості	Оцінка
Забезпечення	Облікова оцінка ресурсів (з відрахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідні погашення відповідного зобов'язання
Цільове фінансування	Оцінка за сумою коштів цільового фінансування
Довгострокові зобов'язання, куди нараховують відсотки	Оцінка за справжньою вартістю – дисконтованою сумою майбутніх платежів (з відрахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язань
Поточні зобов'язання	Оцінка за сумою погашення – недисконтованою сумою коштів чи його еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачено на погашення зобов'язань
Доходи майбутніх періодів	Оцінка за справедливою вартістю активів, отриманих чи які підлягають отриманню

Джерело: побудовано авторами з використанням [1]

Задля повного та достовірного отримання інформації підприємства повинні регулярно проводити аудит всієї господарської діяльності, приділяючи головну увагу розрахункам із кредитором [5, с. 67]. Головними організаційними аспектами аудиту кредиторської заборгованості вважають визначення мети, завдань та етапів його проведення. М.Ф. Огійчук, І.Т. Новиков та І.І. Рагуліна завданнями аудиторської перевірки кредиторської заборгованості вважають: правильність складання первинної документації з формування зобов'язань, правильність визначення зобов'язань, правильність оцінки і класифікації зобов'язань, реальність утворення зобов'язань, своєчасність погашення зобов'язань, правильність бухгалтерського обліку зобов'язань, правильність вирахування належних податків і платежів та своєчасність їх платежу [2, с. 472]. В.П. Пантелеєв вважає, що метою проведення аудиту розрахунків із кредитором є перевірка наявності і правильності оформлення первинних документів, оцінка синтетичного та аналітичного обліку, оцінка стану заборгованості, перевірка правильності розрахунків, перевірка належної класифікації дебіторської заборгованості, оцінка стану внутрішнього контролю, упевненість у порівнянності показників фінансової та нефінансової звітності [3, с. 211–214].

Л.М. Чернелевський та Н.І. Беренда завданнями аудиту кредиторської заборгованості вважають правильність оцінки відображення зобов'язань у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності, наявність і правильність оформлення первинних документів, правильність використання відповідних рахунків бухгалтерського обліку, відповідність даних синтетичного й аналітичного обліку, своєчасність

розрахунків за зобов'язаннями підприємства, оцінку стану заборгованості підприємства, оцінку стану внутрішнього контролю й аудиту зобов'язань підприємства [6, с. 138–142].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, здійснюючи господарську діяльність, підприємство використовує не тільки власні ресурси, а й залучений (позиковий) капітал, розглядаючи свою заборгованість перед фізичними чи юридичними особами як запозичені ресурси або зобов'язання у призначений термін повернути їх власникам (позикодавця). Зобов'язання є важливим об'єктом бухгалтерського обліку для підприємства, елементом виміру фінансового становища підприємства. Підприємство, що використовує позиковий капітал, має високий фінансовий потенціал свого розвитку (формування додаткового обсягу активів) та можливості приросту фінансової рентабельності діяльності, проте певною мірою збільшує фінансовий ризик та загрозу банкрутства (що зростають зі збільшенням частки позикових засобів у загальній сумі використаного капіталу). Адекватна організація врахування кредиторської заборгованості на підприємствах різних форм власності має першочергове значення, тому що це дає можливість отримувати упорядковану, прозору та достовірну інформацію щодо розрахунків із кредитором. Головною детермінантою фінансового та економічного процвітання підприємства є досягнення стійкого фінансового стану та його відповідна підтримка. Надання клієнтам достовірних та адекватних відомостей про розрахунки з контрагентами потребує чітко організованого аудиту кредиторської заборгованості відповідно до визначених завдань та мети.

Список використаних джерел:

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Огійчук М.Ф. Аудит: організація та методика / М.Ф. Огійчук, І.Т. Новиков, І.І. Рагуліна. – К. : Алерта, 2010. – 584 с.
3. Пантелеєв В.А. Аудит / В.А. Пантелеєв. – К. : Професіонал, 2008. – 400 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: Наказ Міністерства фінансів України № 181 від 28.07.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>.
5. Феофанов Л.К. Методичні підходи з організації обліку та аудиту кредиторської заборгованості на підприємстві / Л.К. Феофанов, Д.В. Денисов // Інвестиція: практика та досвід. – 2013. – № 12. – С. 5–68.
6. Чернелевський Л.М. Аудит / Л.М. Чернелевський, Н.І. Беренда. – К. : Міленіум, 2002. – 466 с.

Pavlova H.E., Prikhodko I.P., Parubenko N.O.

LOGIC OF RESEARCH AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO SETTLEMENTS WITH CREDITORS

Settlements are a source of financial assets formation and financing, they have a decisive influence on the solvency and financial sustainability of economic entities and, due to their dynamic nature, require serious supervision of the actual state of payments and the sound management of cash flows. The basis for such control is qualitative, timely, and reliable information on the debt, the source of which is the system of accounting. Due to certain differences in the definition of liabilities in the accounting and legal field, the limited theoretical elaboration of issues of their recognition, the imperfect method of displaying settlements with creditors in financial statements and accounting, this type of liabilities is considered one of the most difficult stages in the accounting process.

However, certain difficulties in accounting for calculations with creditors of enterprises, first of all, the classification of debt, its assessment, terms of recognition of obligations, organization and methodology taking into account new needs, require the expansion of research with a special attention to organizational and technological aspects at individual enterprises, which determines the relevance of the study.

Obligations may be settled by money, other assets or services, by substituting a commitment with another obligation. In accounting and reporting, obligations are reflected only when its assessment can be reliably determined. Obligations are usually estimated by the amount of money needed to pay the debt (or the cost of the goods and services that need to be provided). Among the obligations, one can also call the guarantee of the following costs and payments – a liability for which on the balance date amount or maturity remain uncertain.

One type of obligation is the income received in advance (future income). Revenues of future periods are created during advances for goods or services, which realization is carried out gradually over a specified period of time:

- Income received as a down payment for the provision of non-current assets in financial leasing;
- The amount of proceeds from the subscription to periodicals;
- Profit from the sale of tickets for transport and theatrical entertainment companies.

Thus, in carrying out economic activity, the enterprise uses both its own resources and borrowed (loan) capital, considering its debts to natural or legal persons as borrowed resources or obligations in due time to return them to the owners (the lender). Commitment is an important object of accounting for the enterprise, an element of measurement of the financial position of the enterprise.

The enterprise using borrowed capital has both high financial potential of its development (formation of an additional volume of assets) and the possibility of growth of financial profitability of activity, however, to some extent increases financial risk and threat of bankruptcy (increasing with increasing share of borrowed funds in total amount of used capital). An adequate organization of accounting for payables at enterprises of different ownership forms is of paramount importance, since it provides an opportunity to receive orderly, transparent, and reliable information regarding settlements with creditors. The main determinant of the financial and economic prosperity of the enterprise is the achievement of a stable financial state and its appropriate support. Providing customers with reliable and adequate information on settlements with counterparties requires a well-organized audit of payables in accordance with defined tasks and goals.

Key words: methodical approaches, accounting support, settlements, creditors, accounting.